

Förslag om ändring av riksintresseområde

NRO01021 Bromma De Geermorän-system

Identifierat behov av omprövning av riksintresseanspråk

Bromma De Geermoräner ligger relativt centralt i Stockholm i ett område med högt bebyggelsestryck. Behov av aktualitetsprövning, prioritet 1 till 2, motiveras av att området till stora delar ligger i ett strategiskt stadsutvecklingsläge och primärt bebyggelseläge enligt regionplanen. Potentiellt större målkonflikt om Bromma flygplats läggs ner i framtiden.

Övergripande bedömning och förslag

Riksintressets geografiska avgränsning har fram till år 2000 varit mycket översiktlig. Länsstyrelsen reviderade och tog fram ett mer preciserat förslag om avgränsning 1996 (enligt tjänsteanteckning den 14 mars 1996 i ärende 230-199-2563). 1997 tog även Stockholms stads stadsbyggnadskontor i samråd med Stockholms universitet fram ett annat förslag till avgränsning av riksintresset. Denna områdesavgränsning bekräftades i stort år 2000, i och med den senaste översynen av områden av riksintresse för naturvård.

Områdesgränserna är trots tidigare översyn bitvis alltför generaliserade för att fungera väl vid samhällsplanering, en del felaktiga förskjutningar finns också. Gränser föreslås nu preciseras på flera håll, främst i anslutning till både äldre och mer sentida bebyggelse. Riksintresseytor som bedöms vara felaktigt avgränsade eller ha förlorat sina riksvärden på grund av exploatering föreslås härvid utgå. Avgränsningen föreslås även i några mindre delar att utökas, för att omfatta värden som hittills exkluderats avgränsningen. Sammantaget innebär de gränsjusteringar som nu föreslås för riksintresseområdet en arealminskning om 5,6 hektar.

Riksintresset hänförs till kvartärgeologiska moränformer m.m. av geomorfologiskt vetenskapligt värde och det är främst äldre geologiska undersökningar som ligger till grund för riksintresseanspråket. För vissa delar av riksintresseområdet är underlaget mycket knapphändigt och här kan de gamla undersökningarna eventuellt behöva kompletteras med nya

karteringar för att avgränsning och beskrivning av de geologiska företeelserna och deras värden ska kunna uppdateras ordentligt. En mer genomgripande undersökning och revidering av riksintresseområdet vore alltså önskvärd, men omfattas inte av den nu aktuella översynen.

Delområde a) Judarnområdet

Behov av aktualitetsprövning, prioritet 2, motiverat av att området ligger i anslutning till ett strategiskt stadsutvecklingsläge och primärt bebyggelseläge enligt regionplanen.

I nordväst, söder om Ängbyplan, ligger ett område med bl.a. en tennisanläggning. Området bedöms sakna relevanta geologiska värden och föreslås därför att utgå.

I den nordöstra delen av riksintresseområdet, vid Åkeshovs gård, är det postglaciala lerområdet som angränsar mot tunnelbanan i norr sedan länge påverkat av bebyggelse. Området föreslås därför utgå.

I öster ligger en byggnad tillhörande Äppelvikens ridskola på f.d. åkermark. Byggnaden uppfördes på 1980-talet. Området bedöms sakna relevanta geologiska värden och föreslås därför utgå.

I sydost finns en byggnad uppförd mellan 1975 och 2000. Byggnaden är exkluderad naturreservatet men ingår i nuvarande riksintresseavgränsning. Området bedöms inte betinga några högre geologiska värden, varför riksintresset här föreslås anpassas till reservatsgränsen.

I övrigt föreslås områdesgränsen för riksintresset föreslås i stor utsträckning att preciseras i enlighet med gränsen för Judarskogens naturreservat.

Föreslagna ändringar innebär sammantaget en minskning av riksintressearealen med 3,8 hektar.

Delområde b) Kyrksjöområdet

Behov av aktualitetsprövning, prioritet 2, motiverat av att sydöstra delen av området ligger inom strategiskt stadsutvecklingsläge och norra delen inom primärt bebyggelseläge enligt regionplanen.

I de delar av riksintresseområdet som i stort motsvaras av Kyrksjölotens naturreservat bör avgränsningen, med undantag för några detaljer, justeras till att motsvara reservatets. Härigenom utökas riksintresset på några håll där geologiska värden förekommer, bl.a. norr om Kyrksjön, i väster mot Vultejusvägen, samt öster om gymnasiet Nya Elementar.

Gränsjusteringen mot reservatsgränsen innebär även att ett område i sydost, vid Spinnrocksvägen, exkluderas riksintresset. Detta område är sedan länge bebyggt med bostäder.

Riksintresset föreslås även justeras till att exkludera ett mindre område om vid Sedumbacken, söder om Kortenslund, som bebyggt med bostadsbebyggelse någon gång mellan 1975 och 2000.

Sammantaget innebär föreslagna gränsjusteringar i delområdet en arealökning om 3,1 hektar. Föreslagna utökningar avser uteslutande mark inom Kyrksjölötens naturreservat.

Delområde c) Beckombergaområdet

Behov av aktualitetsprövning, prioritet 2, motiverat av att området ligger inom primärt bebyggelseläge enligt regionplanen.

I öster föreslås delar av riksintresseområdet utgå, det gäller ytor som bebyggt efter senaste riksintresseöversyn. Samtidigt föreslås riksintresseområdet i väster utökas något, detta med hänsyn till geologiska värden som genom generalisering av gränsen hittills exkluderats riksintresset. Sammantaget innebär föreslagna gränsjusteringar i delområdet en arealminskning om 1,1 hektar.

Delområden d) Sundby, två delområden

Behov av aktualitetsprövning, prioritet 1, motiverat av att områdena ligger inom primärt bebyggelseläge enligt regionplanen. Det östra delområdet är även inom strategiskt stadsutvecklingsläge.

I det västra delområdet föreslås ingen ändring av riksintressets omfattning. Koloniområdet norr om den långa moränryggen anlades redan på 1970-talet. Att området fått ingå i riksintresset kan ha grundats på att det trots bebyggelsen har geologiska värden knutna till moränryggen och varvig glacial lera.

Det östra delområdet är avsett att omfatta moränryggar i två olika årsavsmältningslinjer med glacial (varvig) lera emellan. Nuvarande avgränsning exkluderar dock precis den nordöstra moränryggslinjen samtidigt som den omotiverat sträcker sig söder om Bällstavägen. För delområdet föreslås gränsjusteringar som sammantaget minskar arealen med cirka 0,2 hektar.

Delområden e) Åkeslund, två delområden

Behov av aktualitetsprövning, prioritet 1, motiverat av att områdena ligger inom strategiskt stadsutvecklingsläge enligt regionplanen.

Det västra delområdets avgränsning har en liten felaktig förskjutning åt söder eller sydost. Området föreslås utökas något åt nordväst, mot Drottningholmsvägen, för att få med de geologiska värden som beskrivs här. På grund av bebyggelse föreslås området i övrigt minskas något i de yttre delarna. För delområdet föreslås gränsjusteringar som sammantaget minskar arealen med 0,5 hektar.

Med undantag för bostadsbebyggelsen vid Fredrikslundsvägen var det östra delområdet i stort sett oexploaterat på 1950-talet. På 1970-talet hade en del mindre vägar/stigar och viss bebyggelse tillkommit i utkanterna av området. Avgränsningen behöver preciseras med hänsyn till den anslutande bebyggelsen och vägnätet. En ny avgränsning innebärande en arealminskning med 0,6 hektar föreslås för delområdet.

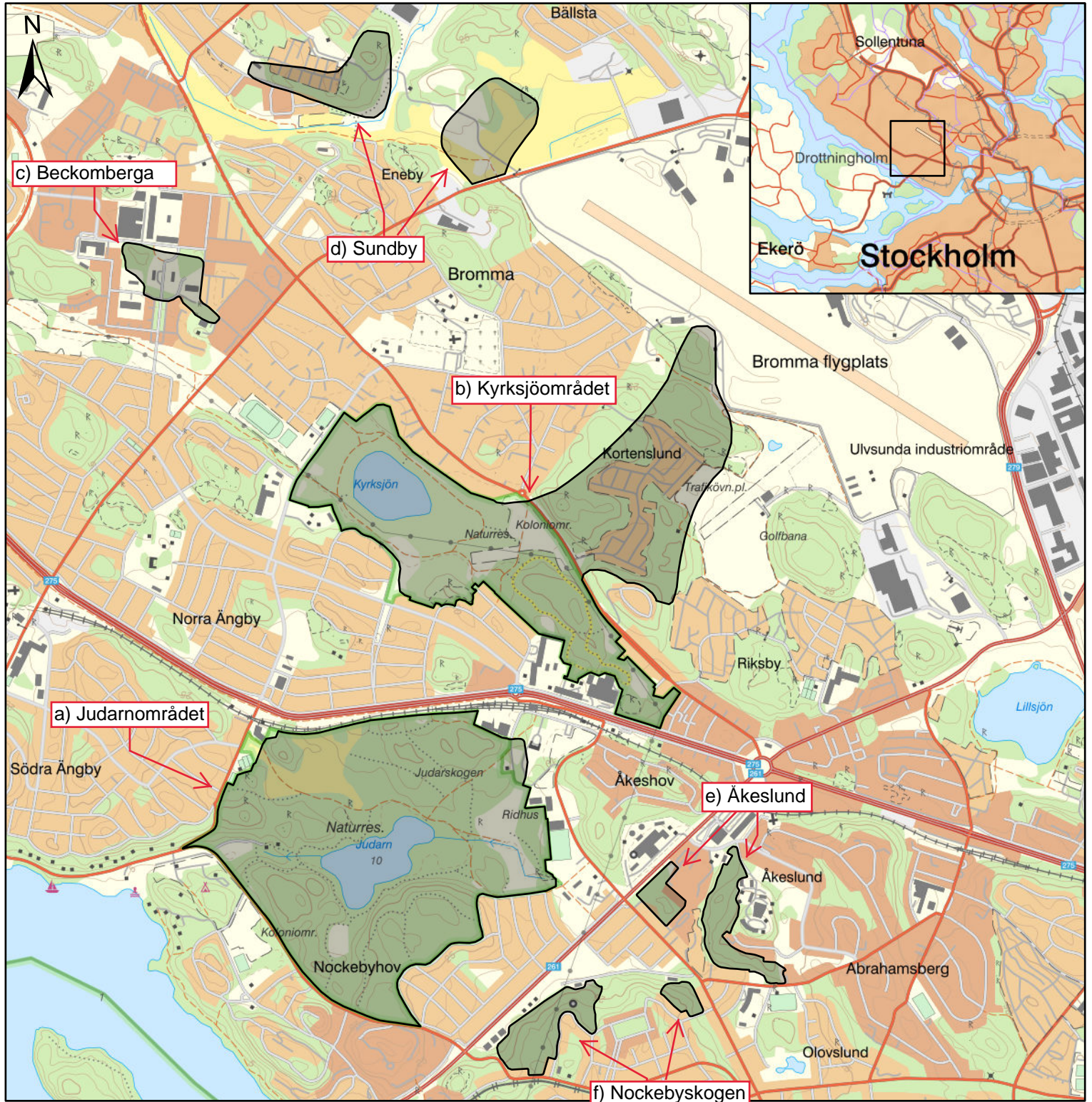
Delområden f) Nockebysocknen, två delområden

Behov av aktualitetsprövning, prioritet 1, motiverat av att områdena ligger inom strategiskt stadsutvecklingsläge enligt regionplanen. Det västra delområdet är även inom primärt bebyggelseområde.

Avgränsningen av det västra delområdet har en liten felaktig förskjutning åt öster och omfattar i utkanterna en del bebyggelse som fanns redan på 1970-talet (i söder redan på 1950-talet). Delområdet bedöms också längst i öster sakna värden som motiverar riksintressestatus. Avgränsningen föreslås preciseras och justeras mot den anslutande bebyggelsen och vägnätet. För delområdet föreslås gränsjusteringar som sammantaget minskar arealen med cirka 1,6 hektar.

Avgränsningen av det östra delområdet behöver också preciseras och justeras mot sedan länge befintlig bebyggelse och vägnät. För delområdet föreslås gränsjusteringar som sammantaget minskar arealen med cirka 0,8 hektar.

Område av riksintresse för naturvård

 NRO01021 Bromma De Geermorän-system, förslag ny avgränsning.

1:20 000

0 255 510 1 020 m

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Stockholms län

Områdesnummer och namn: NRO01021 BROMMA DE GEERMORÄN-SYSTEM

Kommun: Stockholm (0180)

Kartblad: 10I NV

Area: Cirka 217 ha, varav 207 ha land och 10 ha vatten

Naturgeografisk region: 24 Svealands sprickdalsterräng med lerslättdalar och sjöbäcken

Landskapsformer: Sprickdalslandskap

Riksvärde

De Geermoräner

Flyttblock

Värdeomdöme: Området är av stort geologiskt och geomorfologiskt värde. En sådan samling av väl utformade De Geer-moränryggar är synnerligen värdefull, inte minst på grund av närheten till universitetsinstitutioner och skolor. För geovetenskapen är mellanrummen mellan moränryggarna lika viktiga som själva ryggarna. Flyttblocken spelar också en viktig roll i förklaringen av traktens kvartära geomorfologi. Nockebyskogen utgör en nyckellokal när det gäller att tolka och studera unga förkastningar.

Även om mycket av området är mer eller mindre förparkat är det av stort intresse att bevara vad som finns kvar.

Huvudkriterier: A, E

Förutsättningar för bevarande: Sekvenserna av moränryggar och flyttblocken bevaras. Ingrepp såsom bebyggelse, vägbygge, anläggningar, upplag, schaktning kan skada områdets naturvärden.

Säkerställande: Området är delvis skyddat som naturreservat och Natura 2000-områden (Kyrksjölöten och Judarskogen).

Områdets huvuddrag: På flera håll i Brommatrakten uppträder system av s. k. De Geermoräner. Tidigare kallades ryggarna ändmoräner. Dessa moränryggar visar hur inlandsisen drog sig tillbaka i dessa trakter. Ryggarna är 1 - 6 m höga och 25 - 100 m långa. Vanligtvis har de i detta område en storblockig yta. Det riksbekanta moränryggssystemet har framför allt ett stort geovetenskapligt värde, men är även av lärdomshistoriskt intresse. Många av platserna är väl kända som exkursionslokaler. Några flyttblock i Brommatrakten har också ett pedagogiskt värde. I det följande behandlas områdesvis de värdefullaste delarna.

a) Judarnområdet

Större delen av området är täckt av rikblockig morän och De Geer-moränerna har därför sällan högre blockhalt än omgivningen. Detta gör att de ofta är svåra att urskilja. Ryggarna på lerslätten i norr framträder tydligast, även om de är av ringa höjd. Området används flitigt som exkursionslokal. Vid sjön Judarn finns även ett jätteblock som bildar en grotta.

b) Kyrksjöområdet

Moränryggarna inom den östra delen av detta område omges av rikblockig morän. Ofta har ryggarna en tydlig sida mot söder, medan däremot krönet är dåligt utvecklat. Den norra sidan övergår utan klar gräns i rikblockig morän. (I bebyggelsen söder om Kyrksjön finns en serie moränryggar. De flesta av dem ligger på tomtmark. Många har nästan helt förstörts.) De Geer-moränerna vid Ängby läroverk (Nya Elementar) är klassiska inom både svensk och internationell kvartärgeologi. Den norra delen av området innefattar en väl utvecklad moränrygg i Kortenslunds koloniområde, samt blockrika områden nordost och sydväst om denna.

c) Beckombergaområdet

Här förekommer fyra moränryggar i två årsavsmältningslinjer. Tre av ryggarna ligger inne på sjukhusområde och har inpassats i parkmiljön. Den sydöstra, fjärde och längsta av ryggarna har ett tydligt krön och är bitvis mycket blockrik. Till skillnad från de tre övriga ryggarna är den i stort orörd.

d) Sundby

Området består av två delområden. Det östra omfattar två tydliga ryggar vars västra delar har dolts vid uppläggning av massor. I det västra delområdet finns en ovanligt lång moränrygg, cirka 300 meter, med ett högt och smalt krön, samt ett blockrikt område öster om Arrendevägens södra del.

e) Åkeslund

Området består av två delområden. I det västra delområdet som är av parkkaraktär finns två partier med ett stort antal block. Det största, som är spräckt i två delar, har brutits loss från den intilliggande hällen och ställts på högkant, så att den av inlandsisen slipade och räfflade ytan nu står vertikalt och är vänd mot söder. Den intilliggande hällen är delvis uppsplittrad i stora tätt liggande block. Det östra delområdet består av bitvis mycket blockrik morän med blocksträngar och förekomst av ett flertal jätteblock. Knappt 100 meter väster om Fredrikslundsvägens ände står ett cirka nio meter högt granitblock, kallat Atle-Tor, på högkant som en pelare. Lite längre söderut finns ett par mindre blockpelare kallade Tors Bockar.

f) Nockebykogen

Området är uppdelat i två blockrika och bitvis storblockiga delområden. I det östra delområdet står ett antal jätteblock uppresta i en öst-västlig rad. I det västra delområdet finns ett av de få och bästa exemplen på en ung förkastning och dess försvinnande i laterala sprickor. Denna förkastningslinje bär vittnesbörd om rörelser i jordskorpan sannolikt betingade av inlandsisens tillbakadragande för ca 10 000 år sedan. Lokalen har stort värde för att förstå och tolka berggrundens geofysiska egenskaper och beteende. Även i Nockebykogen finns moränryggar. Där kan effekterna av rörelserna i jordskorpan studeras genom påverkan på ändmoränlinjerna. Området har således mycket stort vetenskapligt och pedagogiskt värde.

Anmärkningar: Bromma-moränerna ingår i Länsstyrelsens naturvårdsprogram (objektnummer 80.03). Området berör område av riksintresse för kulturminnesvård nr K AB 118, Olovslund.

Referenser

De Geer G, 1932: Stockholmstraktens kvartärgeologi. SGU serie Ba, nr 12.

De Geer G, 1941: Huru landis och jordbävningar danade Brommatrakten. Bromma Hembygdsförenings Årsskrift, 1941, sid 43-81.

Elfström E, 1976: Geologiskt intressanta objekt i Stockholms län. Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport nr 1976:12.

Länsstyrelsen i Stockholms län, 1983: Naturvårdsprogram för Stockholms län, del 1. Skyddsvärda områden för naturvård och friluftsliv. Naturvårdsenheten, Stockholm.

Möller H & Stålhös G, 1965: Beskrivning till Geologiska kartbladet Stockholm NV. SGU, ser. Ae Nr 2, sid. 41 - 50.

Mörner N-K, 1983: skrivelse till länsstyrelsen angående utvidgning av riksobjekt Bromma ändmoränsystem (dnr 11.1211-487-83).

Statens naturvårdsverk, 1976: Områden av riksintresse för friluftsliv och naturvård. PM 726, Fysisk Riksplanering.

Namn och datum: Peder Knape (990216) och Mattias Jansson (991101 och 221107)